

AL-HIKMAH

Jilid	7	ISSN 1985-6822	2015
No.	1		1436

- TOLERANSI BERAGAMA DAN HUBUNGANNYA DENGAN AMALAN PELAGANDONG DALAM KALANGAN MUSLIM DAN KRISTIAN DI AMBON...3-16
Mu'alim, Jaffary Awang & Ibrahim Abu Bakar
- MENGATASI KELEMAHAN PROFESIONALISME DALAM KERJA MELALUI PENGHAYATAN KAREKTER HAMBA-HAMBA AR-RAHMAN...17-32
Hisham Ahmad & Wan Nasyrudin Wan Abdullah
- DAKWAH DALAM DIMENSI KEROHANIAN PENJAGAAN PALIATIF MENURUT PENDEKATAN BADI' AL-ZAMAN SA'ID AL-NURSI...33-47
Muhammad Rif'at Razman & Salasiah Hanin Hamjah
- APLIKASI GAYA KEPIMPINAN JURUTERA MUSLIM DI NEGERI MELAKA...48-61
Muhd Akmal Noor @ Buang Rajikon, Razaleigh Muhamat @ Kawangit, Rosli Saadan, Adawiyah Ismail & Mohd Mazli Mohd Aini
- PENYEDIAAN KEMUDAHAN ORANG KURANG UPAYA (OKU) DI MASJID-MASJID: KAJIAN KES DI MASJID-MASJID DAERAH BATANG PADANG ...62-78
Abdul Munir Ismail, Mazdi Marzuki, Mohd Noor Daud & Abdul Hadi Borham
- KERESAHAN PELAJAR KETIKA MEMPELAJARI BAHASA ARAB...79-94
Nur Pratiwi & Suhaila Zailani @ Hj. Ahmad
- KEMAHIRAN PSIKOLOGI DAKWAH KEPADA GOLONGAN REMAJA...95-101
Fariza Md Sham
- RELEVANSI APLIKASI SANAD DALAM PENGAJIAN ISLAM PADA MASA KINI...102-118
Sakinah Saptu, Wan Nasyrudin Wan Abdullah, Latifah Abd. Majid & Ahamad Asmadi Sakat
- KESAN TERAPI RUQYAH DALAM MERAWAT PESAKIT HIV/AIDS ...119-131
Haslinda Lukman, Latifah Abd. Majid & Wan Nasyrudin Wan Abdullah
- HUBUNGAN PELAKSANAAN AKTIVITI DAKWAH MELALUI KESENIAN TERHADAP PENERAPAN NILAI-NILAI MURNI DALAM KALANGAN PELAJAR SEKOLAH...132-148
Ahmad Sahlan Abdul Hatim & Rosmawati Mohamad Rasit
- KONSEP JIHAD YUSUF AL-QARADAWI DALAM KARYA FIQH AL-JIHAD...149-171
Mohd Zuhdi Ahmad Khasasi & Ahmad Dahlan Salleh
- THE RELATIONSHIP BETWEEN SPIRITUAL AND TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP TOWARD INTENTION TO STAY: A STUDY IN A POLITICAL ENVIRONMENT...172-184
Zaini Jamaludin & Zulkefli Aini
- BOOK REVIEW...185-188
Fariza Mad Sham, Nur Damia Husna Nor Sad, Zulaikha Farhana Zainal Abidin & Amirah Mad Radzi

Al-Hikmah 7(1) 2015:149-171

Konsep Jihad Yusuf Al-Qaradawi dalam Karya Fiqh Al-Jihad

The concept of Jihad Yusuf al-Qaradawi in the Fiqh al-Jihad Book

MOHD ZUHDI AHMAD KHASASI*
AHMAD DAHLAN SALLEH

ABSTRAK

Ketokohan Yusuf al-Qaradawi dari sudut ilmu yang luas dan mengakar kuat dalam pelbagai bidang menjadikan beliau sebagai seorang tokoh rujukan kontemporari yang cukup berpengaruh. Sikap moderat tanpa fanatik terhadap mana-mana mazhab menjadikan idea beliau sangat progresif, inovatif, tidak terjebak pada kejumudan dan mampu menyelesaikan pelbagai masalah secara komprehensif. Melalui kitab Fiqh al-Jihad, al-Qaradawi menjadikan teknik penulisan bermetodologi sebagai asas di dalam merungkai dan mengimbangi tuntutan jihad di antara kumpulan ofensif dan defensif, ekstremis dan liberal. Namun usaha beliau untuk menonjolkan Islam sebagai agama yang toleran, realistik dan berkasih sayang tanpa menggadaikan prinsip-prinsip agama terus menjadi kontroversi dan polemik dalam kalangan para pemikir Islam. Jesteru, kajian ini mengupas metode penulisan *Fiqh al-Jihad* serta impaknya terhadap pemahaman konsep jihad itu sendiri. Metodologi kajian ini adalah menggunakan pendekatan kualitatif berdasarkan reka bentuk kajian analisis kandungan dengan menggunakan kaedah kajian kepustakaan. Teknik pengumpulan data iaitu analisis dokumen digunapakai dan data-data tersebut kemudiannya dianalisis melalui kaedah perbandingan dan induktif. Hasil kajian membuktikan bahawa ketepatan metode penulisan *Fiqh al-Jihad* yang diselaraskan dengan kemantapan ilmu, al-Qaradawi mampu menghasilkan sebuah ensiklopedia jihad yang lengkap, adil, berimbang dan menyeluruh. Kefahaman yang dijana melalui buku ini sangat signifikan kepada segenap lapisan masyarakat sekaligus mampu dijelmakan sebagai solusi di dalam mengangkat martabat Islam melalui pemahaman jihad yang tepat.

Kata Kunci: *Yusuf Al-Qaradawi, Fiqh Al-Jihad, Ofensif, Defensif, Ekstremis, Liberal*

ABSTRACT

Yusuf al-Qaradawi persona from the point of knowledge and deep roots in various fields made him a figure of considerable influence contemporary reference. Moderation without fanaticism against any sect makes her very progressive ideas, innovative, not stuck in stagnation and is capable of solving problems in a comprehensive manner. Through the book *Fiqh al-Jihad*, al-Qaradawi makes writing techniques methodology as a basis in the dismantling and balancing the demands of jihad between offensive and defensive groups, extremists and liberals. But his efforts to highlight Islam as a religion of tolerance, realistic and compassionate without mortgaging the principles of religion continues to be controversy and debate among Islamic thinkers. Hence, this study examines the writing method *Fiqh al-Jihad* and its impact on the understanding of the concept of jihad itself. The methodology of this research is using a qualitative approach based on content analysis study design using library research. Namely data collection techniques used document analysis and these data are then analyzed through comparative and inductive method. The results show that the accuracy of the method of writing *Fiqh al-Jihad*, which is coordinated by the strength of science, al-Qaradawi is capable of producing an encyclopedia of jihad full, fair, impartial and thorough. The insights generated through this very significant book to everyone and able to be transformed as a solution in the dignity of Islam through jihad proper understanding.

Keywords: *Yusuf Al-Qaradawi, Fiqh Al-Jihad, Offensive, Defensive, Extremist, Liberal*

PENGENALAN

Fatwa dan pandangan Yusuf al-Qaradawi sering mendapat perhatian dalam kalangan pelbagai lapisan masyarakat. Kemantapan ilmu serta sikap moderat tanpa fanatik terhadap mana-mana mazhab menjadikan fikrah beliau sangat relevan untuk diketengahkan. Melalui *Fiqh al-Jihad*¹, al-Qaradawi tampil di tengah kekeliruan masyarakat dengan tujuan untuk meletakkan jihad² pada posisinya yang sebenar. Beliau mengambil pendekatan jalan tengah di antara pihak yang mahu memerangi dunia seluruhnya atas nama jihad³ dan pihak yang berusaha menghapuskan jihad secara total (Siddiq Fadzil 2012). Ternyata pendekatan al-Qaradawi terus menjadi kontroversi dan polemik dalam kalangan para pemikir Islam (Rumaizuddin 2012).

Hakikatnya, jihad merupakan amalan mulia yang amat dituntut di dalam agama. Namun kekeliruan telah meracuni pemikiran umat Islam sehingga ada yang mudah terdedah kepada aktiviti keganasan⁴ dan ada pula yang terlalu cuai di dalam beragama (Razak 2007; Khairunas & Fikri 2010; Wan Mohd 2010; Hadi

2012; Siddiq Fadzil 2012). Implikasi daripada propaganda serta spekulasi Barat berjaya mencetuskan fahaman jihad sebagai pengancam utama kepada ketenteraman dunia (Razak 2007; Fikri 2007; Zulkifli 2012; Fiqh al-Jihad : 35/1). Api provokasi terus ditiup untuk menampakkan lagi pelebelan Islam sebagai agama ganas (Razak 2007; Ismail Ibrahim 2011). Fahaman Islamofobia sengaja disensasikan sekadar untuk menutup kepincangan dan kerakusan Barat di dalam usaha untuk mencerooboh kedaulatan negara-negara Islam sekaligus menguasai dunia (Hisyamuddin 2002; Fikri 2007; Ismail Ibrahim 2011).

Jesteru, al-Qaradawi tampil melalui *Fiqh al-Jihad*⁵ merungkai dan mengimbangi di antara kumpulan jihad ofensif dan defensif, ekstremis dan liberal (Rashid al-Ghannoushi 2009; Isam 2011; Siddiq Fadzil 2012; Fiqh al-Jihad : 15/1). Menurut al-Qaradawi, hukum jihad tidak boleh diubah, tetapi langkah-langkah untuk merealisasikan jihad masih boleh dikompromi mengikut kesesuaian semasa. Beliau cuba menampilkan Islam sebagai agama yang toleran, moderat, realistik, berkasih sayang dan rahmat tanpa menggadaikan prinsip-prinsip Islam (Zulkifli Hasan 2013). Melalui pendekatan ini, al-Qaradawi berpendapat bahawa ruang dakwah dapat dijalankan dalam konteks yang lebih meluas bersesuaian dengan keadaan semasa.

Melalui *Fiqh al-Jihad*, al-Qaradawi secara terang-terangan mengkritik pandangan kelompok dan individu tertentu yang dianggap beliau sebagai perosak imej agama. Beliau mengecam tindakan kumpulan al-Qaeda⁶ dan kumpulan jihad salafi (Fiqh al-Jihad : 12 dan 19/1). Beliau turut mengkritik pemikiran Abu 'Ala al-Maududi dan Sayyid Qutub⁷. Beliau juga membantah pendapat Imam Syafi'e dalam sebahagian permasalahan berkaitan jihad (Fiqh al-Jihad : 374-376/1). Beliau membidas golongan yang ingin mematikan jihad peperangan dengan hanya sekadar mendidik umat dengan nilai-nilai spiritual seperti aliran Qadianiyah di India (Fiqh al-Jihad : 13 dan 523/1). Lantas keterbukaan dan keberanian al-Qaradawi menyatakan pandangan beliau melalui *Fiqh al-Jihad* mengundang pelbagai kritikan dan pujian.

Persoalan awal ditimbulkan melalui pernyataan masalah di atas ialah berkaitan manhaj penulisan *Fiqh al-Jihad* itu sendiri. Adakah manhaj ini mampu menghuraikan konsep jihad yang sebenar⁸? Adakah pendekatan al-Qaradawi mampu mengangkat darjat Islam ataupun tunduk kepada telunjuk kuffar⁹? Adakah pendekatan beliau mirip kepada liberal¹⁰? Apakah manhaj beliau menjurus kepada untuk mempermudah-mudahkan agama¹¹? Adakah pandangan beliau yang sering dilihat menyanggahi pandangan ulama terdahulu merupakan satu pembaharuan yang bid'ah lagi sesat? (al-Qaradawi dikatakan pencipta bid'ah (Muqbil al-Wai'e 2005; Abdullah Ramadan 2007)). Adakah manhaj ini cenderung kepada sifat konservatif atau ekstrem? (Syauq. Muftada. 2014. 2 Mei; Mokhtar Goma. Alalam. 2014. 13 Mei). Ini kerana ketegasan beliau seperti menuntut seluruh umat Islam untuk memerangi Zionis Israel dan sekutunya dalam apa keadaan sekalipun (Zulkifli 2012; Fiqh al-Jihad : 1089-1109/2). Beliau turut mendesak agar umat Islam memboikot Israel dan Amerika (al-Qaradawi.net. 2003. 13 Mac) serta

mengharamkan pelaburan dan penyimpanan wang di bank-bank mereka (al-Rayah al-Qatariyah. 2002. 22 Ogos)

Melalui kajian ini, tujuan utama adalah untuk mengupas berkaitan manhaj penulisan *Fiqh al-Jihad* yang dikatakan sempurna sehingga menjadikan buku ini amat sesuai untuk diaplikasikan di dalam konteks semasa (Rashid al-Ghannoushi 2009; Isam 2011; Rashidah 2011; Siddiq Fadzil 2012; Muhammad Noor 2013; Rejab Abu Meleh 2014)

Umumnya, menulis tentang ulama ensiklopedik seperti Yusuf al-Qaradawi merupakan satu tugas yang cukup mencabar. Ketokohan beliau dari sudut ilmu yang luas dan mengakar kuat dalam pelbagai bidang, menjadikan beliau sebagai rujukan dunia. Kesaksian tokoh ilmuwan dari pelbagai peringkat membuktikan hakikat ini¹². Sekalipun pandangan beliau sangat signifikan untuk rujukan semasa¹³, namun hasil tinjauan mendapati bahawa setakat ini hanya terdapat beberapa buah buku dan makalah sahaja yang mengkaji pemikiran Yusuf al-Qaradawi. Antara buku tersebut ialah *Yusuf al-Qaradawi Wa Masirah Khamsin Amman fi Da'wah Ila Allah* karangan Ahmad Assal, Ulama wa Mufakirun Araftuhum Karangan Muhammad Majdhub, al-Qaradawi Faqihan karangan Isam Talimah, kertas kerja al-Qaradawi Nazir al-Madrasah al-Ikhwaniah oleh Abdul Mueim Abu al-Futuh, al-Takwin al-Ilmi wa al-Fikri li al-Qaradawi oleh Salahuddin (2007), What is New about al-Qaradawi's Fiqh of Jihad oleh Rashid al-Ghannoushi (2009) dan al-Jihad Fi Fikr al-Imam al-Qaradawi oleh Isam al-Abd Zuhd (2011). Di Malaysia, kajian mengenai pemikiran al-Qaradawi masih terhad dan tidak menyeluruh. Antara kajian tersebut ialah kajian Nasrul Hisyam (2004) bertajuk Pengaruh Pemikiran Yusuf al-Qaradawi dalam pentadbiran Zakat di Negeri Selangor, kajian Muhammad Kamil Abdul Majid (2011) bertajuk Pemikiran Kerohanian Yusuf al-Qaradawi, karya Mohd Rumaizuddin Ghazali (2012) bertajuk Pemikiran Yusuf al-Qaradawi dan Pengaruhnya di Malaysia, artikel Zulkifli Hasan (2013) bertajuk Yusuf al-Qaradawi dan Sumbangan Pemikirannya, artikel Mohd Farhan Md. Ariffin & Muhammad Ikhlas Rosele (2013) bertajuk Zakat Pertanian: Kajian Metodologi Al-Qaradawi, latihan ilmiah Rashidah (2011) bertajuk Analisis Pemikiran Politik Dr. Yusuf al-Qaradawi Dalam Fiqh al-Jihad, latihan ilmiah Muhammad Noor (2013) bertajuk Pemikiran Jihad Yusuf al-Qaradawi dalam Kitab Fiqh al-Jihad dan Ringkasan Fiqh Jihad terjemahan Fauwaz Fadzil Noor (2014).

Fakta ini menunjukkan bahawa kajian pemikiran Yusuf al-Qaradawi sedang giat dibincangkan. Namun kajian spesifik berkaitan metodologi penulisan Fiqh al-Jihad tidak ditemui. Oleh itu, kajian ini memfokuskan perbincangan khusus berkaitan metodologi penulisan Fiqh al-Jihad yang disifatkan sebagai sempurna sehingga menjadikan buku ini begitu unik dan amat signifikan untuk diperhalusi.

METODOLOGI

Metodologi kajian ini adalah menggunakan pendekatan kualitatif. Reka bentuk yang dipilih adalah berbentuk kajian analisis kandungan dengan menggunakan kaedah kajian kepustakaan. Umumnya, metodologi penulisan Fiqh al-Jihad karya Yusuf al-Qaradawi ini dinilai dan dianalisa melalui kitab beliau sendiri iaitu *Fiqh al-Jihad : Dirasah Muqaranah Li Ahkamihi Wa Falsafatihi Fi Daw al-Quran Wa al-Sunnah*. Selain itu, kajian lepas seperti tesis, artikel jurnal, proseding, kertas kerja, laporan akhbar, kenyataan internet dan sebagainya yang berkaitan dengan persoalan kajian turut dikaji. Pengkaji juga menggunakan analisis dokumen sebagai kaedah pengumpulan data. Setelah itu, data-data tersebut dianalisis melalui kaedah perbandingan dan induktif.

HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Perkembangan Ideologi Jihad

Buku-buku yang membahaskan tentang jihad mula muncul pada akhir pemerintahan Umawiyah dan di awal pemerintahan Abbasiyah¹⁴. Melalui kitab *al-Risalah dan al-Um*, Muhammad bin Idris al-Syafie (767-820 M) mula membahaskan hukum-hukum jihad¹⁵ secara lebih sistematik. Menurut beliau, kefarduan jihad ke atas umat Islam akan berterusan sehingga para penyembah berhala memeluk Islam dan para ahli kitab membayar jizyah¹⁶. Setelah kewafatan Imam Syafie, Shaykh Taqiyuddin Ahmad bin Abdul Halim bin Taymiah (1263-1328 M) pula berperanan di dalam melebarkan fahaman jihad¹⁷. Namun pendekatan yang diambil oleh para reformis Muslim selepas itu adalah melalui pendekatan perdamaian¹⁸. Begitu juga dengan aliran pemikiran Jamaluddin al-Afghani (1839-1897)¹⁹, Muhammad Abduh (1849- 1905)²⁰ dan Rasyid Rida (1865-1935)²¹ yang mengarah kepada perpaduan dan keamanan.

Pada tahun 1928, Hasan al-Banna menubuhkan organisasi Ikhwan Muslimin dengan menjadikan pemikiran Rasyid Rida sebagai manhaj utama organisasi. Hassan al-Banna melihat Barat dan kekufuran merupakan musuh yang wajib diperangi²². Dalam masa yang sama, pemikiran-pemikiran jihad perang terus dinyalakan oleh Sayyid Qutub di Mesir, Abu 'Ala al-Maududi di Pakistan dan Ali Syariati di Iran. Revolusi Iran pada tahun 1979 turut membuahkan semangat jihad perang ketika itu. Kini semangat jihad perang terus dikibarkan oleh kumpulan al-Qaeda²³ dan kumpulan-kumpulan jihad yang lain (Mahir al-Syarif 2008; al-Qaradawi 2009).

Kronologi ringkas ini membuktikan bahawa definisi jihad kian disalahertikan oleh sebahagian umat Islam (Razak 2007; Fikri 2007; Ismail 2011; Zulkifli 2012). Bahkan selepas serangan 11 September 2001 ke atas bangunan berkembar Pusat Dagangan Dunia di New York, masyarakat dunia bertekad memerangi keganasan (al-Qaradawi 2009; Ismail 2011). Amerika Syarikat adalah

negara yang amat serius dalam membanteras pelbagai perilaku keganasan. Beberapa negara Islam yang dianggapnya sebagai penaja keganasan menjadi sorotan (Khairunnas & Fikri 2010). Hakikatnya, Barat sentiasa merebut peluang untuk mencari jalan bagi menghalalkan pencabulan terhadap negara-negara Islam²⁴.

Manhaj Penulisan Fiqh al-Jihad

Dalam kekeliruan mendefinisikan jihad secara tepat, al-Qaradawi tampil melalui karya beliau *Fiqh al-Jihad* untuk meletakkan kembali jihad pada posisinya yang sebenar²⁵. Manhaj penulisan beliau mampu menterjemahkan konsep jihad secara adil dan berimbang. Melalui *Fiqh al-Jihad* yang disusun di atas manhaj wasatiyyah²⁶, empat etika perang disimpulkan (Rejab Abu Meleh 2014: XXVII). Bahkan al-Qaradawi turut menggariskan beberapa asas penting yang dijadikan sebagai manhaj utama penulisan beliau (al-Qaradawi 2009: 20-30). Manhaj tersebut dapat diringkaskan seperti berikut:

i. Berpandukan kepada al-Quran.

Di dalam mengistinbat hukum, al-Qaradawi menjadikan panduan bahasa Arab sama ada dalam bentuk hakikat, majaz, memelihara awal perkataan (*sibaq*) dan cara bentuk ayat datang (*siyaq*) tanpa bersikap berlebihan. Beliau mengumpulkan ayat-ayat bertaburan yang berkaitan, lalu diletakkan dalam satu tajuk sambil meyakini bahawa al-Quran saling membenarkan serta mentafsirkan satu sama lain²⁷. Di dalam memahami ayat al-Quran, keadah yang digunakan oleh al-Qaradawi adalah dengan mengembalikan ayat-ayat *mutasyabihat* kepada ayat-ayat *muhkamah*. Bahkan beliau berpendapat bahawa golongan yang sesat adalah mereka cuba menjadikan ayat-ayat *mutasyabihat* sebagai asas²⁸. Tambah beliau lagi, konsep nasakh jika diterima kewujudannya dan dibenarkan semua dakwaan nasakh di dalam al-Quran tanpa pasti akan mengundang risiko yang cukup besar²⁹. Lantaran itu, ditegah untuk memilih mana-mana ayat untuk diamalkan dan menolak ayat lain dengan andaian yang meragukan bahawa ianya merupakan *nasakh*³⁰.

ii. Berpegang kepada sunnah yang sahih.

Yusuf al-Qaradawi menjadikan sunnah yang *sahih*³¹ sebagai manhaj dalam penulisan buku beliau. Setiap hadis sahih yang menerangkan pengertian kandungan serta isi al-Quran diambil dan dibahaskan secara murni. Beliau menolak hadis yang lemah sanadnya sekalipun terdapat ulama masyhur yang mendakwanya sebagai *sahih*. Beliau turut menolak kaedah penguatan hadis dengan jumlah hadis yang banyak dan terdapat sokongan secara mutlak³². Beliau melakukan takhrij hadis pada setiap hadis yang dinukilkan dan turut melakukan

hal yang sama kepada kalam-kalam sahabat dan tabien daripada sumber rujukan yang asli beserta sanadnya. Beliau menjadikan pengesahan kalam sebagai asas penting di dalam penulisan buku *Fiqh al-Jihad*³³.

iii. Memperluaskan Fiqh secara maksima.

Penerokaan lautan fiqh secara menyeluruh tanpa terikat dengan mana-mana mazhab dijadikan sebagai salah satu manhaj penulisan buku *Fiqh al-Jihad*. Setiap isu dikupas secara ilmiah tanpa terpaku kepada kemahsyuran seseorang tokoh ulama. Kaedah pentarjihan setelah penilaian, penganalisisan dan kritikan digunapakai dalam menguatkan atau melemahkan mana-mana pandangan. Gabungan khazanah ulama silam dengan pandangan serta rujukan ulama kontemporari turut dijadikan petunjuk³⁴. Beliau juga tidak hanya tertumpu kepada pandangan mazhab sunni yang muktabar, bahkan turut menjadikan pandangan mazhab yang sudah luput³⁵ serta mazhab-mazhab Syiah³⁶ sebagai rujukan dan pegangan jika beliau mendapati ada jalan penyelesaian dalam mazhab tersebut yang selari dengan ruh agama. Beliau juga terkadang meninggalkan mazhab dan beralih kepada pandangan sahabat dan tabien yang tidak mempunyai mazhab³⁷. Selain itu, beliau turut menjadikan khazanah fiqh Islam dengan perbincangan pelbagai mazhab khususnya yang mengutamakan penggunaan dalil sebagai rujukan³⁸.

iv. Perbandingan di antara agama dan undang-undang dunia.

Perbandingan antara fiqh syariat dan undang-undang semasa dari Barat turut dijadikan sebagai manhaj penulisan *Fiqh al-Jihad*. Kitab Injil Lama yang mengandungi buku-buku Taurat yang lama serta lampiran-lampirannya ataupun Perjanjian Baru yang merangkumi Injil yang empat beserta lampiran-lampirannya turut dikaji dan dibuat perbandingan untuk dijadikan sebagai bukti yang kukuh di dalam menobatkan syariat Islam sebagai syariat yang paling adil, berkasih sayang serta rahmat buat semesta alam. Pencabulan dan penindasan kepada kaum yang lemah termasuk ke atas harta-harta mereka serta kaum yang tidak terlibat dengan peperangan merupakan satu pengkhianatan. Bahkan dalam suasa perang sedang meletus, pintu perdamaian sentiasa terbentang luas di hadapan Islam dan ianya amat bertentangan dengan ajaran Taurat³⁹ yang menyeru kepada kezaliman.

v. Mengadaptasi hukum dengan meraikan realiti semasa - Fiqh Waqi'

Hakikat jihad turut dicerminkan oleh al-Qaradawi melalui pendekatan mengikat fiqh dengan realiti semasa. Penggabungjalinan di antara kewajipan dan realiti semasa diberi penakanan. Bahkan kejujuran seseorang yang hidup bersendirian jauh dari kemelut semasa dan tenggelam bersama buku-buku khazanah lama tanpa mempedulikan realiti zaman disifatkan sebagai kusut dan layu. Melalui manhaj ini, jihad dibahaskan seiring dengan hakikat perubahan besar yang terjadi pada

dunia. Pengetahuan tentang perbezaan antara hal-hal yang tetap (*thabit*) dan yang berubah (*mutaghayyirat*) dijadikan sebagai asas di dalam ber hukum. Kemuafakatan dunia di dalam menolak peperangan serta menginginkan kedamaian diraikan. Begitu juga dengan beberapa perjanjian damai yang disepakati⁴⁰, peranan badan-badan tertentu di dalam menjaga kedamaian dan kewujudan konvensyen-konvensyen antarabangsa⁴¹ turut diraikan bersama⁴². Segala perubahan-perubahan ini dan ditambah pula dengan kewujudan senjata-senjata canggih yang mampu menghancurkan manusia tanpa meninggalkan sebarang sisa dijadikan sebagai asas di dalam membina sesuatu hukum.

vi. Penekanan kepada pembinaan manhaj *Wasatiyyah Islamiyyah*.

Gagasan, fatwa dan pendirian al-Qaradawi secara konsisten membawa semangat *Wasatiyyah*⁴³. Bahkan buku ini turut disusun dan digarap di atas manhaj ini⁴⁴. Menurut beliau, manhaj *Wasatiyyah*⁴⁵ adalah metode dan cara terbaik yang dapat mengembangkan dakwah Islam sehingga umat Islam mencapai matlamatnya. Orang yang berpaling dari metodologi ini sama halnya membunuh diri dan membawa kepada kebinasaan. Ia membawa kepada sikap berlebih-lebihan atau meremehkan seperti melalaikan solat (Rumaizuddin 2012). Manhaj ini memerlukan kepada mentajdid agama berdasarkan kaedah Islam dan berjihad demi kehidupan dan zaman semasa seperti golongan terdahulu berjihad demi kehidupan dan zaman mereka⁴⁶. Dengan berkat taufiq Allah, pandangan dan fatwa al-Qaradawi dimantapkan dan disempurnakan melalui manhaj ini⁴⁷.

METODE PENULISAN YANG SEMPURNA

Melalui manhaj penulisan *Fiqh al-Jihad*, al-Qaradawi mampu menterjemahkan konsep jihad secara adil dan berimbang mengikut aturan agama⁴⁸. Beliau menolak dakwaan nasakh tanpa bukti dan hadis-hadis yang lemah sekaligus menggabungkan hujjah damai dan perang di dalam permasalahan jihad⁴⁹. Beliau membezakan jihad⁵⁰ dengan *al-Qital*⁵¹, *al-Harbu*⁵², *al-ʿUnfu*⁵³ dan *al-Irhab*⁵⁴. Beliau menegaskan bahawa Islam tidak pernah menyukai peperangan dan tidak menggunakan peperangan melainkan ketika darurat⁵⁵. Beliau mengetengahkan jihad dalam skop yang lebih meluas dan tidak terbatas hanya pada makna peperangan sahaja⁵⁶. Beliau menyanggah pandangan yang mengatakan bahawa Islam tersebar di zaman nabi dan sahabat serta salaf melalui kekerasan dan peperangan⁵⁷. Dengan penuh hikmah, beliau membuat perbandingan tentang konsep jihad yang sering disalahertikan oleh golongan ekstrem dan liberal. Beliau turut menjelaskan perbezaan di antara jihad ofensif dan jihad defensif secara *detail*⁵⁸.

Di dalam menzahirkan kerahmatan Islam, al-Qaradawi menegaskan bahawa dasar hubungan Islam dan kafir adalah di atas nama perdamaian. Menurut beliau, Islam sama sekali tidak boleh menimbulkan bahkan sangat bertentangan dengan

keganasan⁵⁹. Tetapi pemahaman manusia tentang agama boleh jadi pengaruh dalam menimbulkan keganasan⁶⁰. Melalui pendekatan ini, al-Qaradawi berjaya memperlihatkan kelembutan dan rahmat Islam tanpa merendahkan martabatnya. Prinsip Islam yang sangat mementingkan perdamaian sekaligus berusaha menolak peperangan kecuali dalam keadaan mendesak terus dipertahankan⁶¹. Dalam kelembutan, beliau tetap tegas menyatakan bahawa jihad merupakan satu tuntutan di dalam Islam, bahkan menolak seruan jihad diklafikasikan sebagai dosa besar yang terdedah kepada ancaman azab yang amat dahsyat. Jesteru al-Qaradawi tetap konsisten di dalam melontarkan pandangan beliau berkaitan isu pengeboman berani mati serta konflik Muslim dan Zionis Yahudi khususnya yang berlaku di Palestin⁶².

Keluasan skop jihad yang diketengahkan oleh al-Qaradawi membawa satu gambaran yang menyeluruh lagi sempurna. Beliau menuntut agar umat Islam sentiasa membuat persiapan jihad secara menyeluruh sama ada dari aspek ekonomi, pendidikan, kekeluargaan, persenjataan, ketenteraan, konsep ribat⁶³ dan sebagainya. Beliau turut menggesa agar persiapan ketenteraan diperkembangkan dari sudut psikologi, emosi, fizikal dan intelektual. Etika perang di dalam Islam turut dijadikan sebagai hidangan wajib untuk persiapan mujahidin di dalam menghadapi situasi sebelum, semasa dan sesudah peperangan⁶⁴. Kaedah serta tatacara dan usaha-usaha ke arah menamatkan peperangan seperti perjanjian damai, genjatan senjata, mengakui keislaman, melakukan konfrantasi tanpa perang dan sebagainya turut didetailkan secara berimbang.

Kepimpinan Islam turut dijelmakan al-Qaradawi dalam bentuk yang lebih mesra. Bahkan beliau dengan jelas menyokong undang-undang dunia yang berbentuk keadilan sekaligus mengiktiraf pembahagian ulama silam berkaitan kewujudan negara berdasarkan gabungan dalil-dalil yang diseragamkan dengan realiti semasa⁶⁵. Beliau menghuraikan tentang sikap dan tanggungjawab Islam di dalam memimpin sesebuah negara. Aspek keadilan dalam menjaga keamanan dan memberi perlindungan kepada semua warga negara termasuk golongan kafir yang layak mendapat perlindungan diberi penekanan. Bahkan golongan tawanan perang juga dijamin keselamatan mereka di bawah pemerintahan Islam. Sikap bertoleransi di antara agama diraikan tanpa menjejaskan maruah dan imej Islam. Bahkan dengan kelembutan ini (Surah Ali Imran 3:159), saluran dakwah dapat dikembangkan dalam keadaan yang lebih selesa bersesuaian dengan perubahan zaman.

Selain itu, al-Qaradawi tidak hanya menfokuskan isu perang yang melibatkan di antara agama. Bahkan beliau turut menzahirkan kerisauan terhadap peperangan yang tercetus dalam kalangan umat Islam itu sendiri. Perpecahan serta faktor-faktornya dibahas dan dikaji. Segala langkah bagi merungkaikan persengketaan turut diteliti. Hukum bughah dan juga implikasinya diketengahkan secara saksama. Setiap tindakan diperincikan agar rakyat tidak dizalimi dan pemimpin tidak dikhianati. Beliau turut berpandangan bahawa jihad menentang kezaliman dan kemungkaran daripada dalaman adalah lebih utama berbanding melawan musuh kerana mudaratnya lebih besar⁶⁶. Dalam masa yang sama, beliau

turut menekankan bentuk jihad yang perlu dimainkan oleh generasi sekarang bersesuaian dengan keadaan dan situasi semasa. Nyata keluasan maksud jihad ini memberi ruang kepada setiap umat Islam untuk menyertainya dalam bentuk yang pelbagai. Bahkan al-Qaradawi menegaskan bahawa jihad peperangan bukanlah matlamat, ia hanyalah medium untuk menyampaikan dakwah. Jika wujud saluran lain yang lebih menguntungkan, maka mengelak daripada berlakunya pertumpahan darah adalah amat dituntut.

Hasilnya, pendekatan al-Qaradawi amat realistik, sistematik serta bersesuaian dengan peredaran zaman dan keadaan (Isam 2011; Farhan & Ikhlas 2013; Zulkifli Hasan 2013). *Manhaj wasatiyyah* beliau diseragamkan dengan *waqiiyah*, *muwazanah*, *maqasid shar'iyah* yang tidak terikat dengan ketaksuban mazhab dijadikan sebagai landasan beragama. Setiap fatwa beliau didasarkan kepada penelitian yang mendalam terhadap konsep *maqasid shar'iyah* dengan mengimbangi di antara *maslahah* dan *mafsadah*. Penekanan terhadap aspek kesederhanaan, keadilan, persamaan, memudahkan dan meringankan sekaligus mengharmonikan antara prinsip Islam dengan realiti kehidupan dijadikan sebagai metode fiqh yang didukung beliau (Nasrul Hisyam 2004; Suhartono 2008; Rashid al-Ghannoushi 2009; Siddiq Fadzil 2012; Rumaizuddin 2012; Farhan & Ikhlas 2013). Setiap dalil dan hujah dianalisis secara ilmiah mengikut metodologi perbandingan dan pentarjihan (Nasrul Hisyam 2004; Suhartono 2008; Siddiq Fadzil 2012; Rumaizuddin 2012). Bahkan setiap pandangan beliau dikaitkan dengan pandangan ulama-ulama lain sama ada ulama kontemporari mahupun pandangan ulama terdahulu dengan pengolahan semula mengikut kesesuaian zaman (Rashid al-Ghannoushi 2009; Isam 2011).

Ringkasnya, penggunaan metode penulisan yang tepat di dalam membicarakan soal jihad merupakan aspek yang terpenting. Melalui manhaj penulisan yang adil dan berimbang, al-Qaradawi berjaya menghasilkan sebuah ensiklopedia jihad yang cukup lengkap dan sempurna⁶⁷. Bahkan setiap persoalan berkaitan jihad telah dijawab oleh Baginda SAW dan telah dimurnikan oleh al-Qaradawi melalui karya beliau *Fiqh al-Jihad*. Kefahaman yang dijana melalui pemikiran al-Qaradawi ini adalah sangat penting kepada segenap lapisan masyarakat termasuk individu, institusi atau sebuah kerajaan (Zulkifli Hasan 2013). Justeru kajian dan penerangan berkaitan hakikat jihad perlu diperbanyakkan agar masyarakat tidak terjebak dengan gerakan terorisme⁶⁸ mahupun golongan liberalisme.

KESIMPULAN

Dengan memperluaskan skop jihad, al-Qaradawi membuka ruang kepada setiap umat Islam untuk menyertainya dalam bentuk dan cara yang pelbagai. Beliau menjadikan tuntutan jihad sebagai fardu ain, namun mediumnya dilonggarkan kepada fardu kifayah mengikut kemampuan, kepakaran dan keadaan semasa. Dalam kelembutan dapat dilihat ketegasan, dalam ketegasan dapat dirasai

kelembutan. Hasilnya, kajian ini mendapati metod penulisan al-Qaradawi di dalam *Fiqh al-Jihad* terbukti mampu mencerminkan kerahmatan Islam yang sebenar. Melalui pendekatan ini, al-Qaradawi berjaya merungkai dan mengimbangi tuntutan jihad di antara kumpulan ekstremis dan liberal. Beliau menonjolkan Islam sebagai agama yang toleran, realistik dan berkasih sayang tanpa menggadaikan prinsip-prinsip agama. Ketepatan manhaj penulisan yang diselaras dengan kemantapan ilmu, mampu menghasilkan sebuah ensiklopedia jihad yang cukup berharga. Pendekatan yang seimbang tanpa menggadaikan prinsip agama, mampu menebarkan kerahmatan Islam ke seluruh pelusuk dunia. Bahkan Implikasi negatif jihad juga dapat diperbetulkan semula mengikut kefahaman yang sebenar. Kini tanggungjawab untuk memahami konsep jihad terletak pada setiap individu Muslim. Usaha ini perlu kepada kolaborasi secara kolektif dari segenap lapisan masyarakat. Berpaksakan kepada kepentingan buku *Fiqh al-Jihad*, penulis mencadangkan agar buku ini dijadikan sebagai silibus wajib bagi setiap warganegara khususnya yang beragama Islam. Gagasan ini menuntut segenap lapisan masyarakat terutamanya para cendekiawan untuk meninjau semula pengertian jihad lampau dan dilaraskan kembali melalui manhaj yang dibawa oleh al-Qaradawi. Menjadikan buku *Fiqh al-Jihad* sebagai silibus dan rujukan di peringkat sekolah dan Institut Pengajian Tinggi adalah merupakan satu langkah yang terbaik di dalam menerapkan kefahaman jihad yang sebenar di kalangan warganegara. Melalui pendekatan ini, konsep jihad dapat dijana sebagai sumber kerahmatan negara dan dunia.

NOTA HUJUNG

1. Sebuah karya yang disifatkan sebagai ensiklopedia jihad secara berimbang, adil dan lengkap (Rashid al-Ghannoushi 2009; Isam 2011; Rashidah 2011; Muhammad Noor 2013). Kefahaman yang dijana melalui karya ini sangat penting kepada segenap lapisan masyarakat (Zulkifli Hasan 2013). Ia merupakan antara sumbangan terbesar al-Qaradawi dalam konteks gerakan dan perjuangan Islam hari ini (Siddiq Fadzil 2012). Beliau menyumbang sesuatu yang sangat besar kepada medan fiqh jihad dan hukum-hukum yang berkaitan dengan jihad secara penghayatan serta hasil pengalaman beliau sendiri (Rejab Abu Meleh 2014: 225).
2. Jihad dari sudut bahasa mempunyai lebih dari 20 makna. Ia berkisar pada pengertian: kemampuan, keluasan, kesulitan, perang dan sungguh-sungguh. Dari sudut istilah, jihad dapat diringkaskan seperti berikut: [i] Mazhab Syafi'e: Mengerahkan tenaga dalam memerangi orang-orang kafir (al-Asqolani, Ibn Hajar, Fathu al-Bari: 6/3), [ii] Mazhab Maliki: Perangnya orang Islam melawan orang kafir yang tidak terikat perjanjian untuk meninggalkan kalimah Allah atau kerana ia mendatanginya atau kerana ia memasuki daerahnya (Abu 'Arafah, al-Lajnah al-Syar'iyah :46), [iii] Mazhab Hanafi: Menurut Imam al-Kasani, mengerahkan segala kemampuan

dengan berperang di jalan Allah dengan nyawa, harta dan lisan atau lainnya atau melebihkan dalam hal itu (al-Qadiri, Abdullah Ahmad, al-Jihad Fi Sabilillah Haqiqatuhu Wa Ghayatuhu:1/49) dan [iv] Mazhab Hambali: Menurut Imam al-Ba'iy, jihad adalah ungkapan khusus untuk memerangi orang-orang kafir (Syaiikh Salman Audahhal, Min wasa^c ili Daf'il Ghurba:41).

3. Fahaman jihad ekstrem merupakan kesan ledakan ideologi fiqh di abad pertengahan Islam. Syaikh Muhammad Abd al-Latif al-Subki (1969) menjelaskan bahawa kecenderungan ulama salaf menghadkan pengertian jihad fi sabilillah kepada peperangan melawan orang kafir sahaja adalah disebabkan oleh adanya peperangan yang banyak dengan orang-orang kafir yang menentang dakwah Islam dengan penuh benci kepada agama Islam itu sendiri dan para pemeluknya. Berasaskan kedudukan inilah, dahulu tumpuan diberikan kepada pengertian yang seperti ini. Sedangkan pengertiannya yang sebenar jauh lebih luas daripada itu (al-Jihad Fi Sabillillah dalam Majma^c al-Buhuth al-Islamiyyah: 260 yang dikutip dari Jurnal Syariah 11: 2, Mahmood Zuhdi Ab Majid (2003), Keganasan dan Islam: Analisis Konsep Jihad).
4. Wujud golongan yang memahami jihad dengan erti kata ekstrem seperti tuntutan untuk membunuh golongan kafir secara mutlak (Falikh 2010). Ditambah pula dengan penggunaan kaedah usul fiqh yang kurang teliti mengakibatkan berubahnya kedudukan al-Quran dan hadis daripada yang diikuti kepada yang mengikuti (Fikri 2007).
5. *Fiqh al-Jihad : Dirasah Muqaranah Li Ahkamihi Wa Falsafatihi Fi Daw al-Quran Wa al-Sunnah* mengandungi 2 jilid dengan meliputi 10 bab. Jilid pertama mengandungi 775 muka surat dengan dimulai perbahasan berkaitan *Dustur Ilahi* sebagai *muqaddimah* hingga bab yang keenam. Jilid kedua pula mengandungi 665 muka surat dengan dimulai bab yang ke tujuh hingga ke sepuluh. Kitab ini dimulakan dengan perbahasan berkaitan dengan konsep jihad hinggalah kepada aplikasinya dalam konteks semasa. Ianya diterbitkan oleh Maktabah Wahbah, Kaherah, Mesir pada pertengahan tahun 2009 dan pada awal tahun 2010, buku ini telah memasuki cetakan ketiga. Buku ini telah diterjemahkan ke dalam pelbagai bahasa. Di Indonesia, buku ini telah diterjemahkan oleh Pustaka Mizan, Bandung pada tahun 2010. Malangnya di Malaysia, buku ini hanya mampu diterjemahkan dan diterbitkan oleh PTS Islamika pada tahun 2013. Menurut Rejab Abu Meleh (2014: 260), idea buku *Fiqh al-Jihad* ini telah berada dalam fikiran dan pemikiran al-Qaradawi sejak lebih 30 tahun iaitu setelah selesai pnulisan *Fiqh al-Zakat*. Beliau mengambil masa yang lama untuk melahirkan sesuatu yang cukup bermakna.
6. Kritikan ini menyebabkan kumpulan al-Qaeda bangkit menyerang balas al-Qaradawi melalui buku yang bertajuk al-Radd al-Kamil ala Kitab *Fiqh al-Jihad Li al-Qaradawi* (*Muntadiyat al-Buraq al-Islamiyyah al-Tabi'ah Litanzim al-Qaeda*).

7. Menurut al-Qaradawi, pemikiran Sayyid Qutub terlalu ekstrem sehingga cenderung kepada mengkafirkan dan memperbodohkan pihak-pihak yang bertentangan dengan manhaj yang dibawa beliau (Fiqh al-Jihad : 393-404/1).
8. Melalui pendekatan jalan tengah, karya ini mampu menghuraikan konsep jihad yang sebenar (Siddiq Fadzil 2012).
9. Pendekatan berlemah lembut dengan kuffar merupakan pendekatan yang tunduk kepada kuffar (al-Ulyani 1995).
10. Pendekatan al-Qaradawi disifatkan sebagai pendekatan liberal (Muqbil al-Wai'e 2005; Abdullah Ramadan 2007).
11. Kazim menyanggah pandangan al-Qaradawi berkaitan isu DNA Babi dengan mengatakan bahawa pandangan al-Qaradawi mengelirukan dan bercanggah dengan keempat-empat mazhab serta memandang ringan terhadap isu haram (*Sinar Harian*. 2014 8 Jun).
12. Hasan al-Banna menyifatkannya sebagai penyair ulung, al-Ghazali menobatkannya sebagai kelompok imam zaman ini, Mustafa al-Zarqa menilainya sebagai hujah zaman, Taha Jabir al-Elwani menyebutnya sebagai *faqih-da'i* dan *da'i* para fuqaha, Rashid al-Ghannoushi meletakkannya sebagai imam mujaddid (Talimah 2000: 28-29), Abdul Salam al-Haras menganggap al-Qaradawi sebagai buah terbaik dari hasil dakwah Imam Hasan al-Banna (Siddiq Fadzil 2012), Zulkifli Hasan (2013) menyifatkan al-Qaradawi sebagai mujaddid kontemporari dalam ijtihad bagi abad ke-15H (21M), Suhartono (2008) menjelaskan bahawa sikap moderat al-Qaradawi tanpa fanatik terhadap mana-mana mazhab serta toleran menjadikan pemikirannya sangat progresif, inovatif, tidak terjebak pada kejumudan yang membuatnya mampu menyelesaikan pelbagai masalah-masalah secara komprehensif, Nasrul (2004) menjelaskan bahawa al-Qaradawi pembawa manhaj dan metodologi pemikiran yang unik serta agak berbeza daripada sarjana moden yang lain. Beliau telah menyumbang sesuatu yang sangat besar kepada medan fiqh jihad dan hukum-hukum yang berkaitan dengan jihad melalui penghayatan serta hasil pengalaman. Beliau seorang ulama yang tidak tunduk kecuali kepada kebenaran, tidak hanya berpuas hati dengan dakwaan melainkan dengan dalil dan tidak mengampu dalam penulisannya kepada pemerintah mahupun rakyat (Rejab Abu Meleh 2014: 255-256).
13. Banyak pemikiran serta pendekatan al-Qaradawi dijadikan rujukan utama malahan diambil sebagai orientasi gerakan dakwah di seluruh dunia termasuk di Malaysia. Antara buku beliau yang memberikan garis panduan dakwah secara komprehensif ialah *Rabbaniyyin Laisa Ramadhaniyyin*, *Mudhakkirat al-Qaradawi*, *Risalah Ta'lim*, *Nafahat al-Juma'ah*, *al-Din wa al-Siyasah: Taashilun wa Raddu Syubuhah dan Awlawiyaat al-Harakah al-Islamiyah fi l-Marhalah al-Qadimah* (Zulkifli Hassan 2013). Melalui pelbagai konsep yang disusun mudah seperti konsep *fiqh al-waqi'*, *fiqh al-wasatiyyah*, *fiqh al-muwazanat*, *fiqh al-muasirrah*, *fiqh al-maqasid*, *fiqh al-awlawiyyat*, *fiqh al-taghayyur*, *fiqh al-thaurah*, *fiqh al-Nusus*, *fiqh al-iqtisad*

- al-Islami, fiqh al- daulah, fiqh al-da'wah, fiqh al-aqalliyyat, manhaj al-salafi, Fiqh al-Jihad* dan sebagainya telah memberi kefahaman yang lebih menyeluruh dan tepat terhadap agama Islam (Nasrul 2004; Suhartono 2008; Rumaizuddin 2012; Zulkifli Hasan 2013; Farhan & Ikhlās 2013). Penguasaan ilmu melalui gabungan khazanah fiqh tradisi dan fiqh kontemporari tanpa terikat dengan ketaasuban mazhab merupakan satu pendekatan yang sempurna. Beliau menegaskan bahawa membebaskan diri dari fanatik dan taqlid merupakan suatu penghormatan. Melalui pendekatan ini juga, beliau mempopularkan fiqh al-wasatiyyah (Zulkifli 2012: 16). Antara ulama yang membahaskan tentang jihad ketika itu ialah Imam Abdul Rahman al-Auza'ie (707-774 M), Amir bin Syarahil al-Sya'biy (W 721M), Sufyan al-Tsauri (W 778M) dan Muhammad Hasan al-Syaibani (W 804M). Di Hijaz, perbincangan jihad tidak begitu rancak seperti di Syam dan Iraq.
14. Antara ulama Hijaz yang membahaskan tentang jihad ialah Atha bin Abi Rab'ah, Amru bin Dinar, Ibn Jarir dan lain-lain yang hanya mewajibkan jihad defensif serta mengharamkan jihad ofensif (Mahir al-Syarif 2008).
 15. Imam Syafi'e berpendapat bahawa pada awal Islam, jihad tidak diizinkan kerana umat Islam terlalu sedikit dan lemah. Setelah hijrah, hukum jihad berubah menjadi harus dan ketika umat Islam telah kuat, hukum jihad berubah menjadi wajib. Beliau menghukumkan jihad sebagai fardu kifayah dalam situasi umum. Bahkan pandangan beliau tentang kewajipan jihad di atas alasan akidah amat bertentangan dengan ulama Hijaz (Faliḫ Siddik 2010).
 16. Setelah segala hujah dikemukakan dan golongan kafir masih mempertahankan kekufuran, ini sudah cukup sebagai alasan untuk memerangi mereka (al-Fiqh al-Manhaji: 484/4) sehingga mereka memeluk Islam atau membayar *jizyah* (al-Fiqh al-Manhaji: 489/4). Bagi golongan selain *ahl al-Kitab*, jika mereka tidak ingin memeluk Islam, mereka dibunuh menurut pandangan Imam Syafi'e (Kifayah al-Akhyar: 432/2). Ini kerana perang di dalam Islam adalah perang suci yang bertujuan membersihkan bumi dari kekafiran dan kemusyrikan (Tafsir Ayat-ayat Hukum Dalam al-Quran:741/2). Bahkan jika berlaku pembunuhan terhadap kafir melalui peperangan hatta sebelum berdakwah atau meminta *jizyah*, majoriti ulama mengatakan bahawa mereka yang membunuh itu tidak dikenakan sebarang tindakan sama ada diat ataupun sebagainya (al-Qada' Wa al-Jihad: 41).
 17. Jihad yang didokong oleh Ibn Taymiyah bukanlah sekadar teori, bahkan ianya adalah menjadi wajib amali sebagai tindak balas terhadap ancaman Tentera Salib dan serangan pasukan Barbar Mongol (Mahir al-Syarif 2008).
 18. Mereka berpendapat, pemahaman jihad di abad pertengahan Islam agak kurang relevan dengan kehidupan umat Islam ketika itu. Sayyid Ahmad Khan di India sebagai contoh, menolak pandangan ulama klasik di antara jihad dan hijrah ketika tanah umat Islam diduduki orang kafir. Beliau turut mengharamkan peperangan kerana menurut beliau ajaran Islam yang sejati adalah mengajak kepada perdamaian (Mahir al-Syarif 2008).

19. Beliau mencela para imperialis Barat yang dengan sengaja menyebabkan berlakunya pertumpahan darah. Beliau menyeru umat manusia agar hidup dalam kedamaian tanpa perang. Beliau membezakan situasi semasa dengan situasi di saat nubuwah dan khulafa'. Menurut beliau, jihad perang adalah cara dan bukan matlamat. Sebaik-baik dakwah adalah dengan mengelak berlakunya pertumpahan darah (Mahir al-Syarif 2008).
20. Abduh berpendapat bahawa dakwah melalui perang perlu dielakkan, bahkan hujah ilmiah serta bukti perlu diketengahkan. Menurut Abduh, jihad harus diluaskan pengertiannya dan tidak boleh dilimitkan hanya kepada pengertian peperangan semata-mata (Mahir al-Syarif 2008). Sekalipun demikian, beliau tetap berpendirian bahawa jihad defensif adalah satu tuntutan (Falikh Siddik 2010).
21. Setelah Itali menyerang Libya (1911), Rasyid Rida mula berubah haluan dan menjadi tegas dengan Barat terutamanya setelah melihat perkembangan politik Turki yang menjurus kepada sistem sekular dan banyak negara Islam telah dijajah Barat hingga melebar ke wilayah Timur-Islam. Jesteru, Rasyid Rida bangkit menyemarakkan semangat umat Islam agar saling bantu-membantu untuk mempertahankan kedaulatan wilayah Islam dari penjajahan imperialis Barat (Mahir al-Syarif 2008).
22. Melalui *Majmu'ah Rasail*, Hassan al-Banna memetik beberapa pandangan ulama yang mewajibkan jihad perang antaranya melalui kitab mazhab Hanafi; *Majma' al-Anhar fi Syarh Multaqa al-Abhar*, kitab mazhab Malik; *Bulghah al-Masalik li Aqrab al-Masalik fi Mazhab Imam Malik*, kitab mazhab Syafie; *Matan al-Minhaj*, kitab mazhab Hambali; *al-Mughni*, kitab mazhab Zahiri; *al-Muhalla* dan sebagainya (al-Fiqh al-Manhaji: 470-472/4).
23. Fikri (2007) menjelaskan bahawa Chritopher Henzel (2005: 69-80) dalam ertikel 'The Origins of al Qaeda's Ideology: Implications for US Strategy' menelusuri landasan ideologi al-Qaeda bermula daripada gerakan reformasi salafisme di Mesir pada abad ke-20. Ia melihat adanya dalam gerakan ini pengaruh konsep teologi Ibn Taimiyyah; gerakan reformasi moden Jamaluddin al-Afghani; reformasi salafi Muhammad Abduh dan Muhammad Rasyid Rida; gerakan Ikhwan Muslimin, Hasan al-Banna yang anti Barat dan nasionalisme, malahan mencanangkan pan Islamisme; ideologi politik Abu A'la al-Maududi dan Sayyid Qutub. Sajid Khan (2004: h 16-36) melalui tulisannya *al-Qaida: The Ideologi of Killing in The Name Of God* menelusuri akar ideologi al-Qaeda melalui daripada gerakan Khawarij sehingga gerakan Wahabi di Arab Saudi. Ia melihat ada persamaan antara ketiga-tiga gerakan ini yang cenderung kepada mengkafirkan dan memerangi orang-orang yang di luar kumpulan mereka. Abdullah Azzam pencetus idea menubuhkan al-Qaeda juga menurut beliau dipengaruhi oleh tulisan-tulisan Sayyid Qutub. Sejalan dengan Khan, Henzel juga berpendapat bahawa idea-idea Sayyid Qutub telah melahirkan berbagai-bagai gerakan radikal seperti *al-Jamaah al-Islamiyyah*, *al-Takfir wa al-Hijrah* dan sebagainya (Fikri 2007). John L. Esposito turut berpendapat, pemikiran al-Qaeda sangat

dipengaruhi oleh pemikiran Abu ‘Ala al-Mawduddi, Hasan al-Banna dan Sayyid Qutub. Mereka menjadikan Barat sebagai musuh tradisi. Mereka turut mengkafirkan golongan Islam yang tidak sehaluan dengan mereka bahkan mereka menjadikan jihad peperangan sebagai jalan penyelesaian utama (Doran 2001: 31; Bonney 2004: 223).

24. Sejak abad pertengahan, Islam sudah dipandang serong oleh Barat. Pelbagai tomanan dilemparkan sama ada oleh pihak gereja mahupun para penulis Barat. ‘Abdul Rahman al-Amoudi (1997) menjelaskan bahawa rakyat Amerika telah sekian lama memahami bahawa Muslim bererti pengganas, manakala Islam pula bererti kekerasan dan umat Islam disamakan dengan fanatisme. Selepas tragedi 11 September 2001, imej Islam semakin buruk. Bahkan ada yang menuduh Nabi Muhammad sendiri sebagai seorang pengganas (Khairunnas & Fikri 2010).
25. Menurut Rejab Abu Meleh (2014: XIX), jihad merupakan suatu isu yang sangat penting. Ianya memerlukan penulisan yang bermetodologi untuk mendapatkan kefahaman yang sebenar tanpa sebarang kefahaman yang ekstrem dan liberal. Beliau menyifatkan *Fiqh al-Jihad* sebagai karya aliran *wasatiyyah* yang tulen.
26. Tidak memerangi melainkan golongan yang memerangi Islam, tidak boleh bertindak ganas kepada orang kafir, tidak boleh menghalalkan cara untuk mencapai matlamat yang mulia dan tidak menerima konsep bercelaru di dalam konsep penilaian (Rejab Abu Meleh 2014: XXI).
27. Berhujahkan dalil Surah an-Nisa’ 4: 82, al-Qaradawi menolak dakwaan naskah dan mansukh di dalam al-Quran tanpa sebarang penelitian yang meyakinkan.
28. Menurut al-Qaradawi, meyakini setiap nas yang terdapat di dalam al-Quran adalah wajib (al-‘Araf 7: 3 & al-An‘am 6: 155).
29. Terutamanya bagi ulama salaf yang menganggap kaedah *takhsis* kepada umum, *taqyid* kepada *mutlaq*, penerangan kepada mujmal dan seumpamanya sebagai *nasakh*. Ini kerana, istilah *nasakh* ketika itu belum difahami sepertimana pemahaman ulama sekarang (al-Qaradawi 2009).
30. Tindakan tersebut dikhuatiri bakal menjadikan kita seperti perilaku keterlaluan golongan Bani Israel (al-Baqarah 2:85), sedangkan kita dituntut untuk patuh sepenuhnya kepada perintah Allah (al-Maidah 5:49). Menurut al-Qaradawi, sesuatu perkara yang datang bersalahan dengan kaedah asal, maka perkara itu tertolak melainkan dengan bukti yang meyakinkan. Bahkan penggabungan di antara ayat dapat dilakukan kerana ianya tidak melibatkan percanggahan hakiki (Rejab Abu Melleh 2014: 41).
31. Sunnah yang thabit dari Baginda sama ada dari sudut perkataan, perbuatan atau pengakuan, sahih sanadnya, tidak terputus sanadnya, tidak terdapat percanggahan dengan dalil yang lebih kuat daripadanya seperti al-Quran, hadis-hadis dan logik akal. Sunnah merupakan penghuraian kepada al-Quran yang tidak wujud percanggahan bahkan berada dalam lingkungan al-Quran itu sendiri (an-Nahl 16:44).

32. Hasilnya al-Qaradawi menolak beberapa hadis seperti hadis pedang yang mewajibkan umat Islam memerangi seluruh alam *‘بعثت بالسيف’*. Menurut beliau, hadis ini ditolak kerana ianya amat lemah berdasarkan kepada ilmu rijal al-hadis dan pendapat ulama *al-Jarh wa al-Ta‘dil*.
33. Adapun kewujudan beberapa hadis dhaif di dalam *Fiqh al-Jihad* hanyalah sebagai sokongan dan bukannya hujjah utama. Ia juga berkemungkinan disebabkan ia ada bersama ayat-ayat ulama yang dinukilkan (al-Qaradawi 2009).
34. Syariat adalah wahyu dan fiqh pula merupakan amalan akal ahli fiqh yang mengambil hukumnya dari syariat. Islam bukanlah hanya syariat yang tergantung di udara bahkan fiqh merupakan nadi bagi syariat. Jesteru, pandangan ulama perlulah kepada mewakili zaman dan persekitaran (al-Qaradawi 2009).
35. Seperti al-Auzaie, al-Thauri dan al-Thabari.
36. Seperti Zaidiyah, Jaifariyah atau Ibadhiyyah.
37. Seperti Khulafa al-Rasyidin, Ibn Mas‘ud, Ibn ‘Umar, Ibn ‘Abbas, ‘Aisyah, Mu‘az, Ubai bin Ka‘ab, Zaid bin Thabit, Said bin Jubair, ‘Ikrimah, Mujahid, Atha, Hasan al-Basri, Ibn Sirin, al-Qamah, al-Aswad, Masruq, Nakhaie, Laith bin Saad dan lain-lainnya.
38. Seperti kitab-kitab fiqh perbandingan yang antaranya ialah al-Istizkar karangan Abdul Bar (453H), al-Muhalla karangan Ibn Hazam (547 H), Bidayah al-Mujtahid karangan Ibn Rusyd (595 H) al-Mughni karangan Ibn Qudamah (620 H) dan sebagainya.
39. Taurat mendesak supaya dilakukan pembunuhan semua golongan lelaki termasuk kanak-kanak dan orang-orang tua di bandar-bandar jauh yang dirampas oleh Yahudi. Bahkan mereka turut didesak untuk membunuh semua penduduk Palestin yang disifatkan sebagai penghuni bandar-bandar dekat yang dijanjikan (al-Qaradawi 2009).
40. Seperti Dokumen Hak Asasi Manusia dan Dokumen Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu.
41. Seperti Konvensyen Geneva yang menghapuskan sistem perhambaan serta layanan baik terhadap tawanan perang.
42. Seperti PBB, Majlis Keamanan Negara, Mahkamah Dunia dan UNESCO yang menuntut agar menghormati kedaulatan setiap negara serta mewajibkan penyelesaian antara negara-negara yang bersengketa melalui plan damai dan peraturan penggunaan senjata-senjata yang wajib dipatuhi. Ringkasnya, Islam mampu bersama PBB, undang-undang dunia, perjanjian hak-hak manusia, penjagaan hak-hak binatang dan alam. Bahkan Islamlah yang mendominasi serta paling awal di dalam menyuarakan keadilan dan kerahmatan (al-Qaradawi 2009).
43. Beliau mentransformasi dari bentuk kepada isi, dari bicara kepada kerja, dari emosi kepada ilmu, dari ranting kepada pokok, dari menyusah dan mengenyahkan kepada memudahkan dan menyenangkan, dari jumud dan taqlid kepada ijtihad dan tajdid, dari taasub dan tertutup kepada toleransi dan

akomodasi, dari ekstrem dan longgar kepada sederhana dan pertengahan, dari keganasan dan kutukan kepada keramahan dan kasih-sayang, dari sengketa dan perpecahan kepada kemesraan dan perpaduan (Siddiq Fadzil 2012).

44. Rejab Abu Meleh 2014: XXI. Selain itu, al-Qaradawi juga telah lama mengetengahkan tujuh karakteristik Islam yang antaranya ialah konsep wasatiyyah (al-Khasais al-Amnah li al-Islam 1977). Melalui kitab *Fiqh al-Wasatiyyah al-Islamiyyah wa al-Tajdid* (2010), beliau menjelaskan bahawa istilah Wasatiyyah mengandungi sekurang-kurangnya 30 prinsip *Wasatiyyah*.
45. Manhaj ini disimpul di dalam al-Quran antaranya melalui surah al-Baqarah 2:143, Surah al-Rahman 55: 8-9 dan Surah al-Fatihah 1: 6.
46. Kaedah yang sama turut diaplikasi, namun ianya diadaptasikan dengan keadaan semasa. Jesteru, pengambilan sumber rujukan, pemahaman nas-nas syarak yang khusus berdasarkan maqasid yang umum, mengembalikan ayat-ayat mutasyabihat kepada muhkamat, mengembalikan *zhaniyyat* kepada *qatiyyat*, *juziyyat* kepada *kulliyyat*, memperketatkan usul dan memudahkan *furūʿ*, mengimbangi di antara hukum yang thsabit dan hukum-hukum yang *mutaghayyirat*, menghubungkan rekod yang sahih dengan akal yang sahih, tidak taksub kepada pendapat lama dan tidak menjadi hamba kepada pendapat yang baharu dijadikan sebagai manhaj di dalam menetapkan sesuatu hukum.
47. Melalui manhaj ini, al-Qaradawi berpegang teguh kepada matlamat dan usul serta bertoleransi dengan perubahan corak kehidupan dengan mengambil faedah daripada metodologi lama bagi meraikan perkara-perkara baharu yang bermanfaat. Beliau mengambil petunjuk warisan lampau untuk kehidupan di zaman semasa sambil merenung masa hadapan. Beliau turut menggali hikmah daripada pelbagai sumber serta mencari titik pertemuan untuk memartabatkan Islam. Beliau juga memilih pelaksanaan yang tidak bercanggah dengan Islam sekaligus menolak pelaksanaan yang tidak mendatangkan manfaat kepada agama (al-Qaradawi 2009).
48. Rejab Abu Meleh (2014: 1) berpendapat, al-Qaradawi telah mendalami dan menjelajahi serata pelusok perbahasan turath fiqh sehingga dapat mengeluarkan pendapat yang beliau rasakan tepat, kemudian beliau membuktikannya dengan dalil yang jelas.
49. al-Qaradawi menegaskan bahawa perlunya berdamai dengan mereka yang mahukan perdamaian dan berperang dengan mereka yang melampau (Adibah Sulaiman @ Mohamad, 2011, *Wasatiyyah Dalam Politik dan Pentadbiran Negara* yang dipetik melalui buku Islam dan *Wasatiyyah*, Muhammad Mustaqim, Paimah Atom dan Hariza Mohd Yusuf 2012 : 128-134).
50. al-Qaradawi membahaskan jihad kepada skop yang lebih luas dan tidak terbatas pada peperangan sahaja. Beliau menukulkan pandangan Ibn Qayyim dalam kitabnya *Zaadul Maad* yang membahagikan jihad kepada 13 bahagian.

51. Berasal dari perkataan *al-Qatl* yang membawa maksud membunuh dan ianya bertentangan dengan jihad yang membawa maksud kepenatan iaitu *al-Juhd*. Ianya tidak dianggap syarie melainkan menepati konsep *fi sabilillah*. Setiap peperangan adalah jihad apabila disertakan niat syarie, tetapi bukan semua jihad adalah peperangan.
52. Konsep *al-Harbu* adalah berkonsepkan duniawi dengan tujuan untuk penguasaan ke atas orang lain. Manakala jihad adalah konsep agama demi melebarkan kerahmatan kepada umat dunia. *al-Harbu* melibatkan serangan dari satu pihak dan ia berbeza daripada *al-qital* yang melibatkan penentangan dari dua pihak.
53. Beerti keras dan kasar dan ianya bertentangan dengan ajaran Islam. Kalimah *al-Jabbar* dan *al-Mutakkabir* hanya disebut sekali di dalam al-Quran, manakala sifat-sifat seperti *al-Rahman*, *al-Rahim* dan sebagainya diulang berkali-kali (al-Qaradawi 2009).
54. Seerti dengan tarwi' yang membawa maksud menakutkan orang ramai. Ianya dibolehkan sekiranya dijadikan sebagai wasilah yang diharuskan. Namun jika tujuan dan matlamatnya tidak diharuskan, maka irhab menjadi sesuatu yang haram (al-Qaradawi 2009).
55. Berdalilkan surah al-Baqarah 2:216, Surah al-Ahzab 33:25 dan hadis "Seburuk-buruk nama di sisi Allah adalah Harbun (perang) dan Murrah (pahit).
56. Menurut Rejab Abu Meleh (2014: 12), pandangan ini merupakan pandangan yang cukup tepat hasil dari penelitian yang mendalam di samping turut didokong oleh maqasid umum dalam syariat Islam yang menyeru kepada pemeliharaan nyawa insan sama ada Islam atau sebaliknya.
57. Baginda tidak pernah memulakan peperangan tanpa sebab yang memerlukan. Bahkan pembukaan negara Islam juga dilakukan di atas sebab-sebab yang mendesak seperti membuang segala halangan daripada jalan Islam, mempertahankan negara Islam dan membebaskan rakyat yang ditindas (Rejab Abu Melleh 2014).
58. Berpandukan kepada huraian Imam Jashash dalam kitab Ahkam al-Quran, Imam Abu Ja'far al-Nahhas dalam kitab *al-Nasikh Wa Mansukh*, Ibn Hajar al-Asqalani dalam kitab *Fath al-Bari*, Ibn Qayyim dan sebagainya, al-Qaradawi merumuskan bahawa jihad mempertahankan negara adalah fardu ain, manakala jihad ofensif menjadi perdebatan di kalangan ulama. Beliau mentarjihkan pandangan yang mengatakan bahawa ianya tidak perlu melainkan dalam keadaan darurat. Menurut beliau lagi, ijma' tentang kefarduan jihad perang hanya dalam dua keadaan iaitu ketika diserang dan untuk mempersiapkan tentera bagi mempertahankan sempadan negara. Adapun pandangan masyhur yang mengatakan jihad adalah fardu kifayah sekali bagi setiap tahun hanyalah tertakluk kepada keadaan semasa dan ijtihad pemerintah (Rejab Abu Meleh 2014: 10).
59. Beliau dengan lantang menyerang pihak yang bertanggungjawab terhadap serangan di World Trade Centre, Amerika Syarikat (Fatawa Wa Ahkam.

2002. 13 Mac). Bahkan istilah keganasan tidak pernah wujud di dalam turath Islam, hanya istilah *Hirabah* dan *Bughah* dibahaskan (Khairunnas & Fikri 2010). Sekalipun kedua-duanya memiliki perbezaan dengan terrorisme dalam istilah antarabangsa hari ini, namun kedua-duanya diklafikasikan sebagai jenayah yang wajib dihindari (Abd al-Qadir ‘Awdah 1998). Bahkan, Islam melarang permusuhan yang mencabuli hak-hak kehidupan dan diharamkan konsep menanggung dosa orang lain (Nasrul 2004).
60. Fikri (2007) dan Wan Mohd Nor (2010) menegaskan bahawa aktiviti ekstrem dan keganasan banyak berlaku kerana faktor luaran seperti politik, ekonomi serta perkauman. Namun faktor dalaman seperti peranan pendidikan agama juga turut memberi kesan kepada perlakuan aktiviti ini. Fauwaz (2014: IX) turut berpendapat, Isu jihad ini banyak disalah erti oleh mereka yang tidak mendalami ilmu Islam dan golongan yang mengikut hawa nafsu.
61. Menurut al-Qaradawi, matlamat perang hanyalah untuk menentang penindasan, menghalang penyeksaan dan menjamin dakwah serta menyelamatkan golongan tertindas, memberi pengajaran kepada golongan pengkhianat perjanjian dan memerangi golongan bughah untuk keamanan (Rejab Abu Melleh 2014).
62. Tindakan mempertahankan diri termasuk pengeboman berani mati diharuskan (Akhbar al-Watan al-Qatariyyah. 2001. 22 April). Beliau menegaskan bahawa masyarakat Israel adalah masyarakat tentera (Akhbar al-Syarq al-Qatariyyah. 2002. 14 September). Beliau mendesak seluruh umat Islam membantu Palestin dan memboikot Israel dan Amerika. Beliau menfatwakan haram dan berdosa besar membuat pembelian terhadap produk-produk Israel dan Amerika (Fatawa Wa Ahkam. 2003.). Beliau turut menyatakan bahawa pelaburan dan penyimpanan wang di bank-bank Amerika adalah haram (Akhbar al-Rayah al-Qatariyah. 2002. 22 Ogos).
63. Berkampung di kawasan yang dijangka berlaku serangan musuh untuk memperkasakan agama dan menolak serangan musuh terhadap umat Islam (Rejab Abu Meleh 2014:123).
64. al-Qaradawi menggariskan etika perang yang antaranya ialah sentiasa konsisten dalam perjuangan, banyak mengingati Allah, taat kepada Allah dan Rasul, tidak bertelagah sesama sendiri, sabar dan ikhlaskan niat, jujur dalam berjihad, mengutamakan rakan pejuang, pemimpin sentiasa mendekati tentera, perbincangan sesama jemaah dan sebagainya perlu diamalkan (Rejab Abu Melleh 2014).
65. Pembahagian negara kepada tiga ketogari iaitu Dar al-Islam, Dar al-Ahd dan Dar al-Harbi (al-Qaradawi 2009).
66. Al-Qaradawi mendesak agar dilaksanakan jihad menentang kefasikan dan keruntuhan akhlak, jihad menentang perlakuan bidaah dan jihad terhadap golongan *riddah* (Rejab Abu Meleh 2014: 40-44).
67. Rashid al-Ghannoushi (2009) menganggap *Fiqh al-Jihad* sebagai sebuah ensiklopedia jihad yang sepatutnya dimiliki dan difahami oleh semua

masyarakat. Siddiq Fadzil (2012) menyifatkan buku *Fiqh al-Jihad* sebagai antara sumbangan terbesar al-Qaradawi dalam konteks gerakan dan perjuangan Islam hari ini. Isam dan Rashidah (2011) serta Muhammad Noor (2013) menegaskan bahawa karya jihad al-Qaradawi amat sesuai dengan keadaan semasa.

68. Kefahaman jihad yang tulen perlu diterapkan ke dalam jiwa setiap umat Islam. Ini kerana kalimah jihad merupakan satu ungkapan yang cukup mulia. Keluasan maksud jihad perlu difahami dengan teliti agar kehadiran Islam sebagai agama rahmat dapat dirasai (Razak 2007).

RUJUKAN

- ‘Awdah ‘Abd al-Qadir. 1994. *al-Tasyri‘ al-Jinai al-Islami*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Abdul Razak. 2007. Tesis Master Paradigma Jihad dan Terorisme: Kajian Terhadap Damai dan Perang Dalam Mempertahankan Negara. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Abdullah Ramadan 2007. *ar-Rad ‘Ala al-Qaradawi wa al-Jad‘iwa al-‘Ulwani*. Arab Saudi: al-Athariyah Li al-Thurath.
- Akhbar al-Rayah al-Qatariyyah. 2002. 22 Ogos.
- Akhbar al-Syarq al-Qatariyyah. 2002. 14 September.
- Akhbar al-Watan al-Qatariyyah. 2001. 22 April.
- al-Asqolani, Ahmad ‘Ali Hajar. 1999. *Fath al-Bari*. Kaherah: Dar al-Manar.
- al-Ghannoushi, Rashid. 2009. Ma al-Jadid Fi Fiqh al-Jihad Li al-Qaradawi? Mauqi‘ al-Sudan al-Islamiy.
- al-Husaini, Taqiyuddin Abu Bakar bin Muhammad. 1993. *Kifayatul al-Akhyar*. Terj. Syed Ahmad Semait, Syarifuddin Anwar & Mishbah. Singapura: Pustaka Nasional Pte Ltd.
- al-Qaradawi, Yusuf. 2009. *Fiqh al-Jihad : Dirasah Muqaranah Li-Ahkamihi Wa-Falsafatihi Fi Daw al-Quran Wa-al-Sunnah*. Kaherah: Maktabah Wahbah.
- al-Sabuni, Ali. 1987. *Tafsir Ayat-Ayat Hukum Dalam al-Quran*. Pustaka al-Azhar.
- al-Syarif, Mahir. 2008. Tatawbur Mafhum al-Jihad Fi al-Fikr al-Islami. Damsyiq: Dar al-Mada. Ulasan Husein Abdul Aziz: <http://www.aljazeera.net/books/pages/0c9ae2c3-0d24-4eaf-bd10-dcf99956952b>
- al-Ulyani, Ali bin Nafi’. 1995. *Ahamiyat al-Jihad fi Nasr al-Da‘wah al-Islamiyah wa al-Rad ‘Ala al-Tawaif al-Dallah Fih*. Arab Saudi: Dar al-Taiyibah Li al-Nasyar Wa al-Tawzi‘.
- Falikh Siddik. 2010. *Penyelewengan makna Jihad*. <http://serepih.blogspot.com/2010/03/penyelewengan-makna-jihad.html>
- Fikri Mahmud. 2007. Disertasi Master Pandangan Islam Terhadap Keganasan: Analisis Konsep Jihad Dalam al-Quran dan al-Sunnah Serta Gerakan Islam. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.

- <http://ahlu-tsughur.blogspot.com/2009/03/definisi-jihad.html>.
<http://www.alalam.ir/news/1593805>.
<http://www.alboraq.info/showthread.php?t=62599>.
<http://www.al-Qaradawi.net>.
<http://www.elaph.com/Web/news/2012/1/708968.html>.
<http://www.harakahdaily.net/index.php/columnist/presiden/7866-konsep-al-Wasatiyyah>.
http://www.mobtada.com/news_details.php?ID=148732#.U5Uq6PmSxIE.
Isam al-Abd Zuhd. 2011. *al-Jihad Fi Fikr al-Imam al-Qaradawi*. Majalah al-Jami'ah al-Islamiyyah 2011 17(1): 145-178.
Isam Talimah. 2000. *al-Qaradawi Faqihan*. Kaherah: Dar al-Tawzi' wa al-Nasr al-Islamiyyah.
Ismail Ibrahim. 2011. Kertas Pembentangan Konsep Wasatiyyah: Perspektif Islam. Universiti Sains Islam Malaysia.
Khairunnas Rajab & Fikri Mahmud. 2010. Keganasan: Telaah Terhadap Konsep Jihad Fi Sabilillah. *Jurnal Syariah* 18, Bil.3 (2010): 603-628.
Mahmood Zuhdi Ab. Majid. Keganasan dan Islam: Analisis Konsep Jihad. *Jurnal Syariah* 2003: 11.2:1-13.
Mohd Faizal Malik. 2002. Latihan Ilmiah Konsep Wasatiyyah Dalam Islam: Rujukan Utama Terhadap Pemikiran Islam. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
Mohd Farhan Md. Ariffin & Muhammad Ikhlas Rosele. 2013. Zakat Pertanian: Kajian Metodologi al-Qaradawi. Proceeding of the 5th Islamic Economics System Conference: 70-79.
Mohd Hisyamuddin. 2002. Latihan Ilmiah Konsep Kesederhanaan (Wasatiyyah) di dalam al-Quran. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
Mohd Rumaizuddin Ghazali. 2012. *Yusuf al-Qaradawi dan Pengaruhnya Dalam Masyarakat Islam di Malaysia*. Nilai: Universiti Sains Islam Malaysia.
Muhammad Mustaqim Mohd Zarif. 2012. *Islam dan Wasatiyyah*. Nilai: Universiti Sains Islam Malaysia.
Muhammad Noor Hussin. 2013. Latihan Ilmiah Pemikiran Jihad Yusuf al-Qaradawi dalam Kitab Fiqh al-Jihad. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
Muqbil al-Wa'ie 2005 *Tuhfat al-Mujib An Asilah al-Hadir wa al-Ghaib*; Yaman: Dar al-Athar.
Mustafa Labsytin. 2001. *al-Qada' Wa al-Jihad: Dirasat Muqaranah Fi al-Fiqh al-Muqaran*. Mansurah: Kuliah al-Syariah- al-Islamiyyah.
Nasrul Hisyam Nor Muhamad. 2004. Pandangan Yusuf al-Qaradawi Terhadap Fiqh Semasa. *Islamiyyat*. 26 (2): 68-81.
Rashidah Abdul Hamid. 2011. Latihan Ilmiah Analisis Pemikiran Politik Dr. Yusuf al-Qaradawi Dalam Fiqh al-Jihad. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
Rejab Abu Meleh, Terj. Fauwaz Fadzil Noor. 2014. *Ringkasan Fiqh Jihad 'Keamanan Bukan Peperangan'*. Kuala Lumpur: Telaga Biru.

- Siddiq Fadzil 2012. Yusuf al-Qaradawi: Faqih Ideologue Gerakan Islam Kontemporar. http://ilmuwanrakyat.blogspot.com/2012_10_01_archive.html. *Sinar Harian*. 2014. 8 Jun.
- Suhartono. 2008. Yusuf al-Qaradawi : Percikan Pemikiran Fikih dan Metode Ijtihadnya. 1-22. Indonesia.
- Wan Mohd Nor Wan Daud. 2010. Containing Muslim Extremism and Radicalism. *International Journal and Malay World*. 28 (1): 241–252.
- Zulkifli Hasan. 2013. *Yusuf al-Qaradawi dan Sumbangan Pemikirannya*. *GJAT* 3 (2013): 51–66.
- Zulkifli Mohamad al-Bakri. 2012. *Wasatiyyah Dalam Aqidah*. Konvensyen Fiqh Ummah 2012.
- Zulkifli Mohamad al-Bakri. 2013. *Terjemahan al-Fiqh al-Manhaji*. Bangi: Darul Syakir.

*Mohd Zuhdi Ahmad Khasasi
Jabatan Syariah,
Fakulti Pengajian Islam,
Universiti Kebangsaan Malaysia.
E-mel: dumyatilqadhi@gmail.com